

KENDİNİZİ FOTOĞRAFLAMAK
VE

ÖZPORTRİ

©Orhan Cem Çetin
Fotokopi Özportre;
21.07.2000

"Aslına en çok benzeyen
fotoğraflar, yassı şeylerin
fotoğraflarıdır."

Başkalarının çektiği fotoğraflarda kendinize yabancı mı kalıyorsunuz; fotoğraflarınızdaki sizle barışık mısınız; baş ucunuzda mı tutmak, yoksa "aaa, bu ben miyim?" diyerek, yırtıp atmak mı istiyorsunuz? Fotoğraflardaki sizi tanımayan musunuz; ya da bu fotoğrafların hiçbiri sizi anlatamıyor mu; yani mutluysanız mutsuz, hüzünlüyseniz neşeli, coşkuluyseniz durgun mu görünüyorsunuz? Kendinizi olduğunuzdan güzel ya da çirkin mi buluyorsunuz? Fotoğrafı çekene "ben seni böyle mi çekiyorum" dediğiniz oluyor mu? O halde, kendinizi kendinizin anlatabileceği bir yolu deneyebilir, kendi fotoğrafınızı kendiniz çekebilirsiniz. Aslında kendi fotoğrafınızı çekmek için, çekilmiş fotoğraflardan şikayetçi olmak gerekmez. Bilinmeyen yönlerinizi aktarmak, bir durum karşınızdaki tavrınızı ortaya koymak ya da kendinizi kendi gözünüzden görmeyi istemek, kendinizi fotoğraflamak için yeterli gerekçeler. Kendi kendinizi çekme işine fotoğrafta "özportre" denirse de, kendinizi çektiğiniz her fotoğraf özportre olmayabilir.

Genellikle fotoğrafçılar kendilerini görüntülemeye az zaman ayırırlar. Fotoğraf makinelerinin objektifleri, genellikle onu kullananlara yabancı kalamalarına, sahiplerine de yönelebilir. Kendinizi çekerken iyi bir düşünce, düşünceye uygun bir düzenleme ilk gereksinimler. Çekime hazır olduğunuzda, isterseniz bir tripodla yerleştirdiğiniz makinenizin zaman ayarlayıcısı, sizin uzaktaki eliniz olur; isterseniz, makineniz elinizdeyken de kendinizi çekebilirsiniz.

Fotoğrafçılar kendilerini çekerken farklı yollar seçerler. Kimileri için yalnızca cam, ayna, su ya da metal yüzeyinden yansımalar yeterli olur; kimileri kendi bedeni ya da bedeninden parçaları görüntülemeyi yeğler; kimileri de gölgelerle yetinir. Kendi kendini çekmeye karar vermiş bir fotoğrafçının ilk işi, çekim sırasında kullanacağı yönte-

İlk Özportre

Aynı zamanda ilk kurgu fotoğraf olarak da nitelenen Hippolyte Bayard'ın özportresi, bu alanda çekilmiş ilk fotoğraf. Şanssız sayılan buluşçulardan biri olan Bayard, bir ilk olan buluşuyla başarılı sayılmaz: 1839'da Bayard, ilk kez fotoğraf kartı üzerine doğrudan pozitif baskıyı elde eder; bu buluşu önemsemeyen Fransız hükümeti yine 1839'da "daguerrotype" baskı yöntemiyle büyük olay yaratan Louis Jacques Mäsurre'ı destekler. Buluşunun uğradığı haksızlığa dayanamayan Bayard hükümeti protesto etmek için objektifinin karşısına geçer, yarıçıplak bir halde duvara yaslanıp, ölmüş gibi poz verir. Fotoğrafın arkasına da şunları yazar: "Gördüğünüz ceset Mösyö Bayard'ındır." Bayard'ın 1840 tarihli bu portresi sıradan bir kayıt değil, yirminci yüzyılda sıklıkla kullanılacak olan "sanatçının bedenini sahne olarak kullanması"nın da habercisi olur.

1900'lu yılların başlarından beri ilgi gören özportre klasik fotoğrafta, çoklukla bir uyum ve gü-

zel gösterme çabasıyken, zamanla giderek fetişizm, incinebilirlik, savunma, saldırı, ölümlülük, cinsiyet ayrımları ve sınıf farklılıkları gibi pek çok farklı konunun ele alındığı, güzellik ve uyum kadar, reddetme, başkaldırma ve değiştirme çabasının aktarıldığı bir araca dönüşür. Çok düz vesikalik benzeri fotoğrafların yanı sıra, kimi zaman yalnızca vücudun belli bölümlerini, kimi zaman da vücuda çağrışım yapan nesnelere kullanarak üretilmiş farklı fotoğraflara rastlamak olası.

mi seçmek değil, bu fotoğrafın niye çekileceği sorusunu yanıtlamaktır. Bu soruyla, iyi bir düşünce oluşturmanın ilk adımı atılır. İyi bir düşünce oluşturan ve görüntüsünü bu düşünceyle düzenleyen bir fotoğrafçının, artık çekim zamanı gelmiştir. Fotoğrafçı için en zor an budur; çünkü düşünceyle biçimin örtüşmesi, fotoğrafın gücünü belirler.

Fotoğrafçı, görüntüsünü yansıyan bir yüzeyden elde etmek isteyebilir. Böyle bir durumda, dikkat edilmesi gereken bazı teknik ayrıntılar bulunur. Fotoğrafçı yansıtıcı yüzeyden elde edeceği görüntünün çekimini açık havada gün ışığında yapıyorsa, çekim sırasında bu yüzeye başka nesnelere de yansımamasını denetlemek zorunda kalır. Ayrıca, makinenin de yansıtıcı yüzeyden görünmeyecek biçimde konumlandırılması gerekir. Kapalı bir mekanda ya da stüdyoda yapılacak bir çekimdeyse aydınlatmaların ya da harici flaşların yüzeyde ışık patlamalarına neden olabileceği mutlaka göz önünde tutulmalı. Bunların yerleştirmelerine özen göstermek, doğrudan aydınlatma yerine yansıtıcı yüzeylerle yapılacak bir aydınlatma seçmek, daha akıllıca olur. Yansıtıcı bir yüzeyde, makinenin kendi flaşını kullanmak da pek doğru olmaz. Fotoğrafçı, fotoğraf karesine güneş ya da yapay bir ışık kaynağın-

Fotoğrafçı özportresinde yüzünü kullanarak, kendini ortaya koyabilir.

Fotoğrafçı, kendiyile özdeşleştirdiği nesnelere kendini anlatmak isteyebilir.

dan yararlanarak gölgesini düşürebilir. Doğal ışıkta uzun gölgeler elde etmek için akşamüstü uygun olur. İç mekanda ya da stüdyoda yere yakın yapılan aydınlatmalarla uzun gölgeler elde edilebilir. Fotoğrafçı, geniş açı bir objektifin sunduğu olanaklarla da farklı ortamlarda kendini çekebilir. Böyle bir seçimde, fotoğrafçının kendisi makinenin deklanşörüne eliyle basabilir. Fotoğrafçı kendini görüntülemeye sadece yüz, baş, yarım ya da tam boy görüntüsünü içeren fotoğraflar çekebilir. Fotoğrafçının kendi kendini çekmesin-

de, görüntü kurgusu çok önem kazanır, bu yüzden daha çok iç mekan ya da stüdyo ortamında çekim yapılır. Böyle bir seçimle çekilecek fotoğraflar, daha iyi bir tema ve ışık düzenlemesi gerektirebilirler. Bu tür çalışmalarda portre fotoğrafında uygulanan teknikler öne çıkar; ama önemli bir farkla: O da portresi çekilecek kişinin fotoğrafçının kendisi olması.

Fotoğrafçının kendisini çekmesinin getirdiği bazı kolaylıklar var: Fotoğrafı çekilecek kişiden izin istemek; izin verilmediğinde ikna etmeye çalışmak, onay alındığında kişiyi rahatlatmak, onunla iletişim kurarak doğallığına kavuşmasını sağlamak, portreyi anlamlı kılacak niteliği yakalayıp, ortaya çıkarmak gibi yükümlülüklerden kurtulur. Bir modelle çalışıyorsa, düşüncelerini modeline aktarmak, modelin bunları anlayıp anlamadığını, modelden yansıyanların düşüncesiyle örtüşüp örtüşmediğini düşünmek zorunda kalmaz. Fotoğrafçı kendini çekerken objektifiyle başbaşa; görüntünün tek biçimlendiricisi olur. Kendi görüntüsünün tek malzeme olduğu bu fotoğraf-

raflarda, fotoğrafçının yaşamı, fotoğrafa bakışı, etkilendiği akımlar vs. daha belirginleşir.

Kendi kendini fotoğrafmanın zor yanları da var: Düzenlenen görüntünün çerçeveye yerleştirilmesi ilk zorluk. Aynı anda hem görüntünün içinde hem de makinenin arkasında olunamıyor. Doğru anda deklanşöre basılması da ayrı bir sorun. Üstelik, çekim kimsenin yardımı olmadan tek başına yapılıyorsa zorluk derecesi artar. Bazı fotoğrafçılar, görüntüdeki yerlerini belirlemede model kullanabilirler. Modelin işi çekimden önce biter; çünkü çekim sırasında onun yerini fotoğrafçı alır. Çekim anında artık fotoğrafçının "tanık olma" durumu ortadan kalkar; ama, refleks makinelerle fotoğraf çekerken, makinenin arkasında olan fotoğrafçı, aynanın kalktığı ışıkla ma süresince zaten görüntüyü izleyemez. Bazı fotoğrafçılar deklanşöre basmak için başkalarından yardım alabilirler. Çekim süreci ne olursa olsun, bir özportrenin başarısı, fotoğrafçının yola çıkarkenki hedefini sonuç görüntüde elde edebilmesiyle sağlanır.

Fotoğrafçı kendini anlatmak için el, ayak gibi uzuvlarını kullanabilir.

%18 Özportre*

"...1998 yılında bir arkadaşımın birlikte, açmayı planladığımız özportre sergisi üzerine kafa patlatıyorduk. Fotoğrafların farklılığı, kendimizi bir renkle özdeşleştirerek görselleştirmek olacaktı: Renk aracılığıyla özportre !

Hiç düşünmeden kendim için kafamda "gri" etiketi oluşmuştu bile. İşe başlamadan önce "gri"nin benim için ne anlam taşıdığını, benim "gri"ye kişisel olarak ne anlamlar yüklediğimi kendi kendime deşifre etmem gerekiyordu. Yıllar önce İlhan Selçuk bir yazısında Ankara'lılar için "gri kentlin gri insanları" tanımını yaparken sadece beni kastetmemişti şüphesiz. Binaların tonları, memur elbiselerinin tonları, havasının kirliliği ve insanların renksiz yaşantılarıyla bir bütündü bu gri tanımlaması ilk başta.

Ama daha başka birşeyler de vardı mutlaka. Her bir renk aslında evrensel bir anlam taşıyordu. Bunun yanında toplumdaki topluma, kültürden

kültüre de değişen anlamları vardı, ama hepsinin de yanı sıra; bireylerin geçmiş deneyimlerinin de renklere farklı farklı anlamlar katması mümkündü. Yapmam gereken ilk iş "gri"nin bendeki kodlarını deşifre etmektir. Deşifre ettiğim kavramları görselliğe taşımanın daha kolay olacağını düşünmüştüm. Başladım gri'nin bende yaptığı çağrışımları arka arkaya yazmaya :

- silik olmak, gözönünde olmamak, saklanmak, gizlenmek, rengini belli etmemek; bütün bunların sayesinde kendini güvende hissetmek = güvensizlik
- belirsizlik, seçimini yapamamak, iki arada bir derede kalmak = kararsızlık
- monotonluk, farklı olmamak, aynılık, değişikliğe şüphe ile bakmak = tutuculuk
- moda olmamak, popüler olmamak, ama her devirde bir yeri olmak = sıradanlık
- göze batmamak, itici olmamak, ama cazip de olmamak = farkedilmezlik
- hareketsizlik, harekete karşı isteksizlik, durgunluk, dinginlik = sakinlik
- kapalı olmak, iletişimi olmamak, sakladığı

şeyler olmak, sırları olmak = içe kapanıklık

- kirlilik, ama kir göstermezlik
- renksizlik, sıkıntı, karamsarlık
- düşük kontrast = uyumluluk
- düşük kontrast = çift kişiliklik
- siyahı da beyazı da çağrıştırdığından = tek başına yeterlilik.

Bütün bu bir çırpıda yazdıklarımı uzun uzun okudum. Kendim için yaptığım "gri" tanımı ne kadar doğruydum bilmiyorum; ama eğer ki doğru bir çağrışım yaptı isem, ortaya çıkan kavramlar narisistliğime hiç de hoş duygular aktarmıyordu. Gri'nin bendeki deşifreyonunu gerçekleştirdikten sonra artık bütün bu kavramları sırasıyla görselliğe dökebilirdim tabii ki; ama burada yazdığım kadar samimi bir söylem yakalayamayacağıma inandığımdan hiçbir şey yapmadım ve bu çalışmayı o günkü haliyle bıraktım..."

*Fotoğraf Sanatçısı Cengiz Engin'in "%18 Özportre" adlı yazısından alıntı.
<http://www.fotografim.com/modules.php?name=Reviews&rop=showcontent&id=149>

Özportre Hakkında

Kendi kendimizi çektiğimiz her fotoğrafın özportre olmayacağına değinmiştik. Özportre fotoğrafı, bir nesnenin (kendinin) onu dünyada en iyi bilen kişiye sunulması olarak tanımlanır. Teorik olarak özportrenin yaptığı en temel iş, özne ve nesne (anlatan ve anlatılan) arasındaki tüm dolaylılığı yok ederek, onları bir objektif üzerinden kendilerine geri döndürmek olarak tanımlanabilir. Oysa, fotoğrafla uğraşanlar için özportre, kişinin kendisini fotoğrafik olarak sorgulamasını sağlayan bir araç. Özportre fotoğrafı, kişinin kendisiyle varolan çatışmalarını, ancak kendisi tarafından görülebilecek

ve dolayısıyla görüntülenebilecek yönlerini ele almayı önerir. Gerçek, gerçekdışı, düşlenen, yaşanmış, kurgulanmış, özlenen, kaybedilen, unutulmaya çalışılan gibi pek çok olguyu barındırır. Bazı zamanlarda fotoğrafçı kendisiyle yüzleşme gereksinimi duyar. Özportre bedeni sorgulamak yoluyla yapılan, bir kimliğin ve cinsiyetin doğasını anlama çabası olarak da anlaşılabilir. Herşeyi makinesinin yardımıyla süzgecinden geçirip yorumlayan fotoğrafçı, artık kendini de süzüp yorumlamaya hazır olarak özportresini üretir. Her insanın kendine has söyleyeceklerindeki, kendini kullanarak anlatacaklarındaki farklılıklar, her özportrede

başka başka öykülerle karşılaşmamızı sağlar.

Sanatta, estetik nesneyle estetik içeriğin biraraya geldiği tek durum özportredir; bu yüzden, fotoğrafçının model olarak verdiği poz ve fotoğrafçının fotoğrafik başarısı bir arada değerlendirilir. Özportre üzerine yapılan çözümlenmelerde, daha çok fotoğrafçının kendine hayranlığından ya da asosyalliğinin bir sonucu olarak kendi içine döndüğünden de dem vurulduğu olur; ama, asıl sorun fotoğrafçının ne kadar samimi olduğuyla ilgilidir. Fotoğrafa konu olan portre; "gerçekte fotoğrafçının kendisi midir? Kendisini nasıl gördüğü müdür? Kendisini nasıl göstermek istediği midir? Tasarım sürecinde, fotoğrafçının kendine karşı dürüst olmayı başarması beklenir. Ama bazen fotoğrafçının kendini anlamaktaki başarısı onu, özportresinde yalan söylemeye, olumsuz yönlerini gizlemeye, olumlu yönlerini abartarak öne çıkartmaya, ya da kısaca farklı görünmeye itebilir; böylesi bir eğilim, özportrenin en temel dayanağı olan "içten dışa açılan pencere" özelliğini zedeleyebilir.

Serpil Yıldız

Kaynaklar

J. Hedgecoe, The Photographers Handbook, Ebury Press, London, 1992

O.C. Çetin; "Hezarfen Fotoğrafya - Karakutu Cep Fotoğraf Albümleri / Nuri Bilge Ceylan / Özportreler", Giriş Yazısı, 1994

M. Akoğlu; "Özportrelerin İşığında Fotoğrafçının Ruhsal Kimliği", Geniş Açı Fotoğraf Sanatı Dergisi, Eylül-Ekim 2000

Refik Akyüz; "Sunu", Geniş Açı Fotoğraf Sanatı Dergisi, Eylül-Ekim 2000

Elif Küçükşayracı; "Fotoğrafta Özportreye Kronolojik Bir Bakış", Geniş Açı Fotoğraf Sanatı Dergisi, Eylül-Ekim 2000

C. Engin; "%18 Özportre", <http://www.fotografim.com/modules.php?name=Reviews&rop=showcontent&id=149>

Fotoğrafçı kendini anlatırken, mekanla ilişkisini de sorgulayabilir.